

СПЕЦЫФІКА ПЕРАКЛАДУ АНГЛІЙСКІХ АНАЛІТЫЧНЫХ ФОРМ ЛАДУ НА БЕЛАРУСКУЮ МОВУ

А. А. Бруцкая

На аснове аналізу англійскіх апавяданняў А. К. Дойла і іх беларускамоўных перакладаў былі выяўлены граматычныя трансфармацыі пры перадачы аналітычных форм умоўнага і загаднага ладу на беларускую мову. Даказана, што аманімічныя з іншымі спалучэннямі англійскія аналітычныя формы ўмоўнага ладу выклікаюць цяжкасці пры перакладзе іх на беларускую мову. Абгрунтавана неабходнасць устанавлення спосабаў перакладу англійскіх аналітычных форм ладу.

The article deals with the grammatical transformations of the analytical forms presented in the stories of A. C. Doyle. Examples of the most typical grammatical transformations from the English language into Belarusian are given. Special attention is paid to the main translation particularities which are used for the competent translation of the analytical forms of Subjunctive and Imperative Mood. It is proved the necessity to study the English analytical forms of mood and its translation.

К л ю ч а в ы я с л о в ы: аналітычныя формы ладу; пераклад; граматычныя трансфармацыі.

Key words: analytical forms of mood; translation; grammatical transformation.

Актуальнасць артыкула абумоўлена актывізацыяй перакладчыцкай дзейнасці непасрэдна з англійскай мовы на беларускую. Апошнія гады ў айчыннай літаратуры былі адзначаны выхадам некалькіх беларускамоўных зборнікаў твораў англійскіх і амерыканскіх пісьменнікаў: Эдгара По «Маска Чырвонае Смерці» (2011) і Артура Конана Дойла «Прыгоды Шэрлака Холмса» (2014), «Нататкі пра Шэрлака Холмса» (2015). Паколькі дэтэктыўны жанр не страчвае сваёй папулярнасці, з'яўленне падобных перакладаў можа садзейнічаць узбагачэнню беларускай літаратуры, мець уплыў на пашырэнне сферы ўжывання беларускай мовы.

Дадзеныя зборнікі змяшчаюць каля 50 апавяданняў, над якімі працавала больш за 20 перакладчыкаў. Асабліва сць перакладаў у тым, што яны былі выкананы без пасрэдніцтва рускай мовы і з'яўляюцца цікавымі прыкладамі беларускамоўнага мастацкага перакладу.

Сёння тэарэтычныя звесткі ў галіне мастацкага перакладу з англійскай мовы на беларускую з'яўляюцца недастатковымі. Фрагментарна яны прадстаўлены ў вучэбна-метадычных дапаможніках пад рэдакцыяй А. У. Таболіч «Таямніцы мастацкага перакладу: English ↔ Belarusian», А. М. Цярэшчанка, А. У. Таболіч «Курс перакладу з англійскай мовы

на беларускую», І. А. Чароты «Тэорыя і практыка мастацкага перакладу». Беларускія эквіваленты шматлікіх англійскіх лексем змешчаны ў «Англа-беларуска-рускім слоўніку», «Кішэнным англа-беларуска-рускім слоўніку», «Англійска-беларускім слоўніку» пад агульнай рэдакцыяй Т. М. Сушы; «Ангельска-беларускім слоўніку» пад рэдакцыяй В. Пашкевіч; «Англа-беларускім слоўніку фразеалагізмаў параўнальнага тыпу» пад рэдакцыяй Л. Д. Корсак, Л. С. Марціновіч; «Англа-беларускім парэміялагічным слоўніку» пад рэдакцыяй Я. Я. Іванова. Аднак тэарэтычны і прыкладны аспекты супастаўляльнага даследавання лексікалогіі, фразеалогіі і граматыкі англійскай і беларускай моў дагэтуль застаюцца недастаткова распрацаванымі.

Вызначэнне спецыфікі перадачы на беларускую мову англійскіх аналітычных намінацый (АН), у прыватнасці аналітычных форм (АФ), бачыцца важным элементам айчыннага тэарэтычнага перакладазнаўства.

Англіійскія АФ – спалучэнні двух і больш кампанентаў, якія служаць для перадачы граматычна-катэгарыяльнага значэння шляхам узаемадзеяння знамянальнага слова (як носбіта лексіка-граматычнага значэння) і службовага сродку (як паказчыка граматычнага значэння) і выступаюць як функцыянальна-семантычнае адзінства, – з’яўляюцца недастаткова вывучанымі. Як правіла, даследуюцца іх этымалагічны і дэрывацыйны аспекты.

Некаторыя даследчыкі (М. Я. Блох, І. А. Смірніцкі, В. Я. Плоткін, Ю. С. Маслаў і інш.) далучаюць да АФ асобныя формы загаднага і ўмоўнага ладу. У гэтай сувязі неабходна адзначыць, што ў беларускай мове формы ўмоўнага ладу ўтвараюцца з дапамогай дзеясловаў прошлага часу з часціцамі *б* або *бы*. У англійскай мове ў залежнасці ад спосабу ўтварэння, значэння і характару ўжывання большасць лінгвістаў у межах умоўнага ладу вылучаюць некалькі «ўскосных» (Subjunctive I, Subjunctive II, Suppositional, Conditional) [3].

Прапануем наступную тыпалогію АФ ладу сучаснай англійскай мовы.

Формы загаднага ладу (Imperative Mood):

- 1) сцвярджальная: ***Let them come*** ‘**Няхай яны прыйдуць**’;
- 2) адмоўная: ***Don’t open the door!*** ‘**Не адчыняйце дзверы**’;
- 3) эmfатычныя: ***Do come to see us tonight*** ‘**Абавязкова прыходзьце да нас увечары**’.

Формы ўмоўнага ладу:

- 1) форма Past Perfect Subjunctive I: ***If I had been*** there, I would help you ‘**Калі б я там быў, я б табе дапамог**’;

2) формы з дапаможнымі словамі *should/would* у спалучэнні з простаай або перфектнай формай інфінітыва сэнсавага дзеяслова:

– Indefinite Subjunctive II (спалучэнні дапаможных дзеясловаў *would/should* і простага інфінітыва): *If you **went** to the meeting, you **would meet** me there* 'Калі б вы прыйшлі на сход, то **сустрэліся б** там са мной';

– Perfect Subjunctive II (спалучэнні дапаможных дзеясловаў *would/should* і перфектнага інфінітыва): *You **would have gone** there without anyone's help* 'Вы **б маглі дабрацца** туды без чыёй-небудзь дапамогі'.

Такім чынам, у англійскай мове функцыю перадачы магчымых ці пажаданых дзеянняў выконваюць некалькі канструкцый. Звычайна (але не заўсёды) АФ умоўнага ладу Past Perfect Subjunctive I па знешніх прыкметах супадаюць з формамі Past Perfect абвеснага ладу, напрыклад: *If I **had known** your address, I **would have brought** that book* 'Калі б я ведаў ваш адрас, я б прынёс гэту кнігу'.

Знешняе падабенства некаторых форм умоўнага ладу Subjunctive II з іншымі канструкцыямі тыпу *should/would + інфінітыў / перфектны інфінітыў*, напрыклад *should/would do, should/would have done*, значна ўскладняе іх пераклад, таму што аманімічныя канструкцыі розныя па значэнні. Іх семантыка вызначаецца ў кантэксце.

Такія спалучэнні знешне могуць быць успрыняты як:

1) формы ўмоўнага ладу, напрыклад: *If I **had had** any free time yesterday, I **should have done** it myself* 'Калі б у мяне ўчора быў вольны час, я б зрабіў гэта сам';

2) формы будучага ў прошлым (Future-in-the-Past) абвеснага ладу, якія абавязкова ўжываюцца ў даданай частцы складаназалежнага сказа для перадачы рэальнага дзеяння, якое адбывалася ў будучым адносна мінулага, напрыклад: *We **hoped we should have done** our homework by Monday* 'Мы спадзяваліся, што зробім дамашнюю работу да панядзелка';

3) спалучэнні мадальных дзеясловаў з інфінітывамі, напрыклад: *You **shouldn't have done** it* 'Дарэмна ты гэта зрабіў'. Услед за І. П. Івановай мы лічым неправамерным уключэнне дадзеных канструкцый у склад АФ, таму што іх кожны кампанент знамянальны [2]. Мадальныя дзеясловы, а таксама дзеясловы з мадальнай семантыкай (*must, can, should, would* уваходзяць у склад дзеяслоўнага мадальнага выказніка (састаўнога дзеяслоўнага выказніка).

Матэрыялам даследавання з'яўляюцца дзеяслоўныя АФ ладу, выбраныя з чатырох англійскіх апавяданняў А. К. Дойла: «A Case of Identity», «The Adventure of the Speckled Band», «The Red-Headed League» і «The Adventure Of The Noble Bachelor» – [4] і іх беларускамоўных перакла-

даў К. Маціеўскай «Высвятленне асобы», Г. Янкуты «Стракатая стужка», А. Казловай «Саюз рудых» і А. Пятровіч «Высакародны кавалер» [1]. Намі былі выяўлены 82 дзеяслоўныя АФ ладу, сярод якіх 25 былі ўжыты ў імператыўных сказах, 57 – ва ўмоўных.

Намі было ўстаноўлена, што англійскія **сцвярджалыныя імператыўныя АФ** перадаюцца на беларускую мову наступным чынам:

1) шляхам *поўнага (даслоўнага) перакладу* беларускімі аналітычнымі формамі імператыва, якія ўтвораны:

а) ад дзеясловаў 1-й асобы множнага ліку закончанага трывання з дапамогай часціцы *давайце* (6 выпадкаў): ***Let us put it to a practical test*** [4] 'Але **давайце правядзём** практычны дослед' [1, с. 64];

б) інфінітыва дзеяслова закончанага трывання з дапамогай часціцы *дайце* (2): ***Let me see it*** [4] 'Дайце мне **паглядзець**' [1, с. 261];

в) дзеясловаў будучага простага часу абвеснага ладу з дапамогай часціцы *няхай* (2): ***Let the whole incident be a sealed book*** [4] 'Няхай усё, што адбылося, **застанецца** для вас таямніцай' [1, с. 74];

г) спалучэннем дзеяслова загаднага ладу множнага ліку *дазвольце*:
– з інфінітывам закончанага трывання (3): ***Let me congratulate you once more on the important position*** [4] 'Дазвольце мне яшчэ раз **павіншаваць** вас з важнай пасадай' [1, с. 45];

– з дзеясловам будучага часу 1-й асобы адзіночнага ліку (1): ***Let me see*** [4] 'Дазвольце я **зраблю** агляд' [1, с. 52];

2) шляхам *сцяжэння* праз замену беларускай сінтэтычнай формай імператыва, якая ўтворана:

а) ад формы дзеяслова загаднага ладу адзіночнага ліку з дабаўленнем постфікса *-це* (3): ***If you can catch the man, catch him, and let me know when you have done it*** [4] 'Калі вы можаце злавіць таго чалавека, то злавіце і, калі ласка, паведаміце мне, калі гэта адбудзецца' [1, с. 80];

б) формы дзеяслова загаднага ладу адзіночнага ліку з дабаўленнем *-це* постфіксаў *-це* і *-ся* (1): ***Let the weight of the matter rest upon me now*** [4] 'Даверцеся мне' [1, с. 73];

3) шляхам *граматычнай замены* дзеясловам абвеснага ладу простага будучага часу (1): ***Let me explain*** [4] 'Зараз усё **патлумачу**' [1, с. 196].

Спецыфіка перакладу сцвярджалых імператыўных АФ вынікае з маўленчых традыцый англійскай мовы, якой у вялікай ступені ўласцівы эўфемізацыя і тактоўнасць. Як паказаў аналіз перакладу, АФ загаднага ладу ў англійскай мове нярэдка выражаюць больш просьбу, чым загад.

Англійскія **адмоўныя імператыўныя АФ**, якія былі выяўлены падчас даследавання, выражаюць забарону дзеяння і перакладзены на бе-

ларускую мову шляхам сцяжэння – перадачы АФ беларускімі сінтэтычнымі формамі загаднага ладу праз далучэнне да адпаведнай формы дзеяслова адмоўнай часціцы не (6): *And do not allow it to affect your life* [4] ‘**Не давайце** гэтаму паўплываць на вашае жыццё’ [1, с. 74].

Разгледзім спосабы перакладу АФ умоўнага ладу.

АФ Past Perfect Subjunctive I (6) перакладаюцца беларускімі дзеясловамі ўмоўнага ладу, якія былі ўтвораны ад дзеясловаў прошлага часу з дапамогай часціцы бы (6): *Now, if he had borrowed my money, or if he had married me and got my money settled on him, there might be some reason* [4] ‘Калі **б** ён, напрыклад, **пазычыў** у мяне грошай альбо **ажаніўся** са мною, каб мае грошы прысвоіць, гэта мела б сэнс’ [1, с. 73].

АФ Indefinite Subjunctive II (12), ужытыя ў складаназлучаных сказах, перакладзены на беларускую мову дзеясловамі ўмоўнага ладу: *He wouldn't have any visitors if he could help it* [4] ‘Ён **бы** ўвогуле нікога **не прымаў** у сваім доме, калі б мог’ [1, с. 69].

АФ Indefinite Subjunctive II (27) (*would + інфінітыў*), ужытая ў простым сказе, галоўнай частцы складаназалежнага сказа або ў частцы складаназлучанага сказа, у якіх мяркуецца ўмова, была перакладзена на беларускую мову наступнымі спосабамі:

- дзеясловамі ўмоўнага ладу: *I should like a few particulars as to this young lady* [4] ‘Я **хацеў бы** яшчэ ведаць пра гэтую юную лэдзі’ [1, с. 257];

- дзеясловамі абвеснага ладу прошлага часу: *Saturday would suit them better than any other day* [4] ‘Субота **пасавала** ім найбольш’ [1, с. 62];

- дзеясловамі абвеснага ладу цяперашняга часу: *That would suit me very well* [4] ‘Мне гэта вельмі **пасуе**’ [1, с. 44];

- дзеясловамі абвеснага ладу будучага часу: *I would give it all to know what has become of Mr. Hosmer Angel* [4] ‘Я **аддам** іх усе, толькі б даведацца, што сталася з містэрам Хосмерам Энджэлам’ [1, с. 67];

- праз функцыянальную замену – граматычную трансфармацыю ва ўмовах частковага несупадзення ў англійскай і беларускай мовах структурна-семантычных уласцівасцей сказа: *It was a curious way of managing it, but, really, it would be difficult to suggest a better* [4] ‘Абставілі ўсё незвычайна, лепш і не прыдумаеш’ [1, с. 61];

- праз нулявы пераклад – пропуск граматычнай формы ва ўмовах несупадзення традыцый перадачы значэння ў межах дадзенай формы. У наступным прыкладзе звычайнае для англійскай мовы ўжыванне канструкцыі *would + інфінітыў* з’яўляецца семантычна залішнім для беларускай мовы: *An inspection of his chair showed me that he had been in the habit of standing on it, which of course would be necessary in order*

that he should reach the ventilator [4] 'Агледзеўшы крэсла, я ўбачыў, што доктар звычайна становіўся на яго, каб дацягнуцца да вентыляцыйнай адтуліны' [1, с. 214].

АФ Indefinite Subjunctive II (2), выяўленыя ў сказах рэальнай умоўны (адносяць дзеянне да будучага), а менавіта – у канструкцыях *if... would...; if... should...* абазначаюць малаімаверныя, але магчымыя дзеянні і перакладаюцца наступным чынам:

- дзеясловамі абвеснага ладу будучага часу: *I should be very much obliged if you would slip your revolver into your pocket* [4] 'Буду вам вельмі абавязаны, калі вы **схаваеце** ў кішэні рэвальвер' [1, с. 212];

- дзеясловамі ўмоўнага ладу: *If my hair would only change colour, here's a nice little crib all ready for me to step into* [4] 'Калі **б** толькі мае валасы **змянілі** колер, меў бы я добрую магчымасць крыху разжыцца манетай' [1, с. 40].

Выяўленыя падчас даследавання **формы Perfect Subjunctive II** (8), у прыватнасці канструкцыі *would + перфектны інфінітыў*, ужытыя ў простым сказе, галоўнай частцы складаназалежнага сказа або ў частцы складаназлучанага сказа, у якіх мяркуецца ўмова, былі перакладзены на беларускую мову некалькімі спосабамі:

- дзеясловамі ўмоўнага ладу: *It could only be a small one, or it would have been remarked upon at the coroner's inquiry* [4] 'Але адтуліна павінная была быць вельмі маленькай – іначай коранер **заўважыў бы** яе падчас расследавання' [1, с. 214];

- дзеясловамі абвеснага ладу прошлага часу: *I should not have thought there were so many in the whole country* [4] 'Я і **не думаў**, што ў краіне набярэцца столькі рудых' [1, с. 42];

- дзеясловамі абвеснага ладу будучага часу: *I would not have missed it for worlds* [4] 'Я ні за што на свеце **не прапушчу** такое' [1, с. 252].

Выяўлены два выпадкі бяззлучнікавага падпарадкавання ўмоўнага сказу з поўнай або частковай інверсіяй, дзе ў галоўнай частцы – форма *should + інфінітыў*. У даданай частцы АФ перадаецца дзеясловам умоўнага ладу і дабаўляецца злучнік *калі* (б): *Had there been women in the house, I should have suspected a mere vulgar intrigue* [4] 'Калі **б** у доме жыла жанчына, я **западозрыў бы** банальную інтрыжку' [1, с. 61].

Такім чынам, падчас даследавання намі была прадстаўлена тыпалогія АФ ладу англійскай мовы, абгрунтавана актуальнасць аналізу іх перадачы на беларускую мову. Складанасць перакладу англійскіх АФ ладу выклікана, па-першае, іх аманімічнасцю з іншымі шматкампанентнымі канструкцыямі, па-другое – з асаблівасцямі традыцыйнай перадачы

розных градацый імавернасці і пажаданасці ў англійскай мове. Сярод асноўных марфалагічных трансфармацый пры перакладзе імператыўных АФ былі выяўлены поўны пераклад (перадача аналітычнай формай беларускай мовы), сцяжэнне (перадача сінтэтычнай формай беларускай мовы) і граматычная замена. Асноўнымі спосабамі перакладу АФ умоўнага ладу з’яўляюцца поўны пераклад (праз перадачу беларускімі дзеясловамі ўмоўнага ладу) і граматычная замена (пераклад сінтэтычнымі формамі дзеясловаў абвеснага ладу прошлага, цяперашняга і простага будучага часу). Пералічаныя марфалагічныя пераўтварэнні нярэдка ўжываюцца ў камбінацыі з лексічнымі і сінтаксічнымі трансфармацыямі (дабаўленні, апушчэнні, перастаноўкі).

БІБЛІАГРАФІЧНЫЯ СПАСЫЛКІ

1. Дойл А. К. Пригоды Шерлака Холмса : апавяданні. Мінск : Кнігазбор, 2014.
2. Иванова И. П. Теоретическая грамматика современного английского языка: учебник; под ред. И. П. Ивановой. М. : Высш. шк., 1981.
3. Хорбни А. С. Конструкции и обороты английского языка. М. : Буклет, 1992.
4. Doyle A. C. The Adventures of Sherlock Holmes. Harper Collins Publishers Limited, 2010.

А. А. Бруцкая. Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт
А. А. Brutskaya. Belarusian State University
e-mail: aleanabrutskaya@gmail.com